

การพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิตในสังคมไทย*

The Development of Awakening of College Graduates in Thai Society

ปราโมทย์ ยอดแก้ว

Pramote Yotkaew

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Faculty of Management Science, Suan Dusit University, Thailand

Email: pramote_yotkaew@yahoo.com

บทคัดย่อ

บัณฑิตในที่นี้หมายถึงทุกคนที่ใช้ความรู้ ในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอันเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ตามหลักความจริงของธรรมะ ที่ส่งผลให้ผู้ตื่นรู้เป็นผู้ที่มีปัญญาสามารถพัฒนาตนจากการเจริญสติด้วยสติปัฏฐาน 4 การสร้างคุณธรรมพื้นฐาน 8 และการมีกัลยาณมิตร ที่พร้อมพัฒนา เรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงตามองค์ธรรมตื่นรู้ 7 ประการ อันสัมพันธ์กับหลักไตรสิกขาที่เรียกได้ว่าบัณฑิตตื่นรู้ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

ปัจจุบันบัณฑิตคาดหวังเป็นผู้รับ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ มีอุปสรรคมาจากทัศนคติและการส่งเสริมให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริง ดังนั้นการทำให้บัณฑิตตื่นรู้จำเป็นต้องเน้นคุณภาพการศึกษาด้านความรู้คู่คุณธรรมที่สร้างจากความเชื่อ ความศรัทธา ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ ส่วนปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนา ก็เกิดจากด้านการศึกษา การบริหารเวลา สื่อที่มีอิทธิพล ศาสนาวิถีพิธีกรรมใหม่และนโยบายของผู้นำที่ขาดการตื่นรู้อย่างแท้จริง ข้อเสนอแนะการพัฒนาบัณฑิตตื่นรู้ จำเป็นต้องส่งเสริมการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ จนเป็นพฤติกรรมที่มีจิตวิญญาณตื่นรู้

คำสำคัญ: การตื่นรู้; บัณฑิต; สังคมไทย

*ปรับปรุงจากการนำเสนอในการประชุมวิชาการวิสาขบูชา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย พระนครศรีอยุธยา ประจำปี 2554

ABSTRACT

Graduate means people who make a living by their intelligence in accordance with the principle of the truth of Dhamma to create prosperity for themselves and societies. This causes the awakened people who have wisdom developing themselves through the Satipatthana 4 recitation, basic virtues making and Kalyanamittata who are ready to develop, learn, and adapt with the Lord knowledge of awakenings. These relate to the rule of threefold training called awakened graduates that is the crucial matter needs to be taken in action in Thai societies.

At present, graduates expect returns and intend to exploit. The causes of these obstacles are the attitude and the advancement to make people have the real intelligence. Making graduates awaken, thus, we need to stress the quality of education in the view of knowledge together with merit which is formed by the belief and the faith caused by the solid mentality. The factors which are underdeveloped are caused by education, time management, influenced communication technology, new doctrine and worship, and the policy of the leaders who do not understand the real awakening. The suggestions for developing awakened graduates are to bring the knowledge into action until it becomes soul awakened behavior.

Keyword: Awakening; College Graduates; Thai Society

บทนำ

สังคมโลกเติบโตรวดเร็ว ทำให้ศาสนาไม่สามารถเข้าถึงจิตของมนุษย์ได้เหมือนในอดีต โดยเฉพาะสังคมไทยที่เปิดรับกระแสบริโภคนิยม และใช้สิทธิสนองตัณหาจนลืมความถูกต้องดังเช่น เสี่ยงสะท้อนความรักที่ขาดสติจากการมีเพศสัมพันธ์ที่ขาดเมตตา กระทบศีลธรรมกับการทำแท้ง ที่มีได้เจตนา เรื่องนี้เป็นประเด็นทำให้สังคมไทยตื่น คิดทบทวนว่าเกิดอะไรขึ้น สังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมากมายเพียงใด ทำให้เกิดการสำรวจจาก “สวนดุสิตโพล” (2554) ในกรณีเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่ สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อันทำให้เกิดพฤติกรรมการลอกเลียนแบบอย่างผิด ๆ คิดเป็นร้อยละ 34.38 และคนในสังคมไทยปัจจุบันมีสภาพจิตใจที่ตกต่ำ แ่ละง/ขาดคุณธรรม จริยธรรม คิดเป็นร้อยละ 32.81 จากข้อมูลน่าจะส่งผลต่อการสร้างความถูกต้อง แต่กับส่งผลต่อความเชื่อเรื่องการแก้กรรม อันจะส่งผลให้ปัญหาสามารถกับมาสู่วงจรที่ผิดมากขึ้น

ความคาดหวังสังคมมีต่อบัณฑิตที่จะมาแก้ปัญหาพัฒนาประเทศชาติ ทำให้เกิดการยกย่องบัณฑิตอย่างสูง ทำให้บุคคลเกิดความต้องการ แสงงหาให้ได้มาซึ่งใบปริญญา เพียงหวังให้ได้มาซึ่งการยอมรับจากสังคมจนเต็มไปด้วยบัณฑิตปริญญาที่มีวัฒนธรรม “จั่วลิ้มดิน” (ส. ศิวรักษ์, 2550) ไม่เข้าใจคุณธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษ สนใจแต่วัฒนธรรมกามบริโภคแห่งกิเลสตัณหาและแสวงหาผลประโยชน์แค่หวังเพียงกำไรส่วนตน ซึ่งผู้ที่กระทำเช่นนี้ส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีปริญญา ที่เรียกว่าบัณฑิต แต่ขาดจิตสำนึกทำลายศักดิ์ศรีตนเอง ตัวอย่างผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ท่านหนึ่ง มีพฤติการณ์ฉันทู้สาวกับหญิงที่มีสามีแล้ว และส่งเสริมให้หญิงเรียกร้องสินบนในการตัดสินคดีต่างๆ ถูกฟ้องตัดสินว่าเป็นกระทำผิดวินัยร้ายแรงทำให้ถูกไล่ออกจากราชการ ปัญหาเรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์สำคัญสำหรับการเป็นบัณฑิตที่ต้องระวังเรื่อง เงิน เช็กส์ และอำนาจ ที่มีอิทธิพลทำให้ขาดสติเกิดความโลภ ดังนั้นถึงเวลาที่บัณฑิตควรสู่การพัฒนาให้เกิดการตื่นรู้ เพื่อการเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ในสังคม

บัณฑิตหมายถึงอะไร

ทางพระพุทธศาสนาในมังคลัตถทีปนี กล่าวว่า บัณฑิต หมายถึง บุคคลที่ประกอบด้วยกุศลกรรม 10 (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) ผู้เป็นบัณฑิตในพุทธกาล เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหาสาวก 80 รูป และพระสาวกของพระตถาคตเหล่าอื่น ครุสฺสเนตต์และอภิตติดาบส อดีตกาลเรียกบุคคลเหล่านี้ว่าบัณฑิต เพราะการดำเนินประโยชน์ทั้งหลายของท่านเหล่านี้กระทำด้วยปัญญาในปัจจุบันและพิจารณาถึงอนาคต (พระจිරพัฒน์ สมาจาโร, 2547)

บุคคลผู้มีสติไม่ประมาท ถือว่าเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงประโยชน์สูงสุดในชีวิตได้ ดี เพราะความมีสติไม่ประมาทสามารถทำให้บุคคลรู้จักเลือกหลักกรรมต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

“บุคคลผู้ปรารถนาอยู่ซึ่งอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีอันโอฬารต่อ ๆ ไปไปพึงบำเพ็ญความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ ความไม่ประมาทในบุญกิริยาทั้งหลาย บัณฑิตผู้ไม่ประมาท ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง 2 คือ ประโยชน์ภพนี้ และประโยชน์ภพหน้า เพราะยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ ผู้มีปัญญาจึงได้นามว่า “บัณฑิต”ฯ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าได้อธิบายคำว่า บัณฑิต ชัดเจนแต่เมื่อนำมาพิจารณากับทางโลก ที่กล่าวถึง

บัณฑิต ความหมายตาม พจนานุกรม [บัณฑิต] เป็น น. ผู้ทรงความรู้, ผู้มีปัญญา, นักปราชญ์, ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาซึ่งมี 3 ชั้นคือ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่าบัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต, ผู้มีความสามารถเป็นพิเศษโดยกำเนิด เช่น คนนี้เป็นบัณฑิตในทางเล่นดนตรี บัณฑิตย์ [บัณฑิต] น. ความรอบรู้, การเรียน, ความเป็นบัณฑิต (ราชบัณฑิต, 2546) หรือ [บัน-ดิด] น. ผู้มีปัญญา, ผู้ทรงความรู้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2554) อธิบายถึงการวัดความเป็นบัณฑิตทางโลกและบัณฑิตทางธรรม การปฏิบัติศาสนกิจเป็นบัณฑิตจากการใช้ความรู้ ให้เป็นประโยชน์สมกับที่เป็นบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา แต่ชาวโลกวัดความเป็นบัณฑิตกันที่ระดับความรู้ ของผู้เรียนจบระดับปริญญาตรี ซึ่งก็เรียกว่าเป็นบัณฑิต ผู้เรียนจบระดับปริญญาโท – เอก เป็นมหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต ทำให้เห็นถึงความแตกต่างทางพระพุทธศาสนา กับทางโลกที่สามารถวัดความเป็นบัณฑิต จากการใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ การจบการศึกษามีความรู้ระดับปริญญาตรีจัดว่าเป็นบัณฑิตในทางโลก แต่อาจจะยังไม่เป็นบัณฑิตในทางธรรมถ้ายังไม่สามารถนำความรู้นั้นมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

บัณฑิตในที่นี้ หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาเพื่อพัฒนาเป็นบัณฑิตทางโลก รวมถึงผู้ที่ได้ปริญญาที่ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตและผู้ที่ไม่ได้ศึกษาปริญญาแต่มีการดำเนินชีวิตที่กำลังพัฒนาเป็นบัณฑิตทางธรรม การเป็นบัณฑิตที่กล่าวมาต้องการพัฒนาเป็นบัณฑิตขั้นสูง เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างมีความสุข

การพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิต

เมื่อบัณฑิตมิได้หมายถึง การได้มาซึ่งกระดาษหนึ่งใบที่เขียนว่าสอบไล่ได้ตามหลักสูตร...บัณฑิต มีศักดิ์และสิทธิ แห่งปริญญาในทุกประการ กระดาษใบนี้เมื่อพิจารณาคำเขียนที่กล่าวมาจะสังเกตได้ว่า มิได้รับรองถึงการมีปัญญาของบัณฑิต ในกระดาษที่เรียกว่า ปริญญา ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญที่ต้องมีอยู่ในตัวของผู้รับ

ปริญญามีฉะนั้นจะเป็นดัง “เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน” ที่ในอดีต วิทยากร เชียงกูล (2554) ได้เขียนบทกลอน เมื่อ พ.ศ. 2511 ไว้ว่า

“ฉันทเฝ้า ฉันทเขลา ฉันทัง
ฉันทจึง มหา ความหมาย
ฉันทหวัง เก็บอะไรไปมากมาย
สุดท้าย ให้กระดาษฉันทแผ่นเดียว”

ผู้เขียนบทกลอนปัจจุบันเป็นนักวิชาการตำแหน่งรองศาสตราจารย์ บทกลอนในอดีตของท่านแสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนในยุคสังคมปัจจุบันที่ยกย่องการกระดาษไบเดียว แต่กลอนบทนี้น่าจะเป็นตัวกระตุ้นผู้เรียนนิสิต-นักศึกษาให้เข้าใจถึงเป้าหมายของการเรียนเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นบัณฑิต มิใช่ทำยาสุดได้แต่กระดาษไบเดียว คือใบปริญญา คงเป็นเรื่องที่แย่มาก สำหรับบัณฑิตเหล่านั้น ซึ่งมักจะโทษสถาบันการศึกษาว่าทำให้ตนแย่ ทำให้ตนหางานทำไม่ได้ ทำให้ตนเองรู้สึกไร้ค่า สิ่งเหล่านี้อาจจะโทษว่าเกิดจากสถาบันก็ได้เพียงส่วนหนึ่ง ที่ไม่ได้อธิบายความหมายของบัณฑิตให้ผู้เรียน นิสิต-นักศึกษาเข้าใจอย่างถ่องแท้จนเกิดการตื่นรู้ก่อนเรียน ที่นำไปสู่การพัฒนาพัฒนาตน หรือพัฒนาคนในสังคมนั้นๆ

การเรียนถ้าไม่เข้าใจเป้าหมายที่แท้จริงจะเป็นที่มาของการพัฒนาบัณฑิตที่ไม่ถูกต้อง เพราะผู้เรียนนิสิต-นักศึกษาไม่พัฒนาตน หลับใหลอยู่แต่ในวังวน คำสั่งของผู้สอน เรื่องนี้ชี้ให้เห็นถึงการขาดการตื่นรู้ในการพัฒนาบัณฑิตจึงต้องให้ความสำคัญเพื่ออนาคตของสังคม ที่ไม่ใช่มีความรู้อยู่แต่อ่าน เขียนตามตำราโดยไม่สามารถนำมาสู่การปฏิบัติหรือปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมโดยเฉพาะการขาดปัญญาทางธรรมเท่าที่ขบขั้ได้พัฒนาการที่จะก้าวสู่การเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ด้วยการตื่นรู้

ตื่นรู้ ความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้แยกออกเป็นความหมายของตื่น และรู้ ดังนี้ **ตื่น** เป็น ก. หมายถึงการฟื้นจากหลับ เช่น ตื่นอยู่ แสดงอาการผิตปกติเพราะตกใจ ตีใจ หรือแปลกใจ เช่น วัวตื่น ควายนตื่น ตื่นเวทิตี ตื่นยศ ตื่นไฟ รู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ในคำว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตื่นแล้ว โดยปริยาย หมายความว่า รู้เท่าทัน รู้ตัวขึ้น **รู้** เป็น ก. แจ้ง เข้าใจ ทราบ

จากความหมายดังกล่าวถ้ามรวมเป็นการตื่นรู้ หมายถึง ความเข้าใจทางความคิด ที่แสดงให้เห็นถึงการรับทราบข้อเท็จจริง การเข้าใจข้อเท็จจริง จากเดิมที่ไม่เกิดความเข้าใจ การตื่นรู้สามารถเปรียบเทียบกับคำว่าสัมปชัญญะ เป็นความรู้ตัวทั่วพร้อม ความรู้ตระหนักรู้ชัดเข้าใจชัด ซึ่งสิ่งที่นึกได้มักมากับสติ เป็นสติตื่นรู้ จากที่กล่าวมาว่าการตื่นรู้สามารถเทียบได้กับปัญญาการตื่นรู้จึงเป็นปัญญาหรือการรู้รอบนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามหลักความจริงของธรรมะ ผู้ตื่นรู้จึงเป็นผู้ที่มีปัญญาดังพระพุทธเจ้าที่เป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งเปรียบได้กับบัณฑิตทางพระพุทธศาสนา

1. การตื่นรู้ทางพระพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎก ชาครียสูตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็นผู้ตื่น (เป็นผู้ตื่น หมายถึงเป็นผู้มีความ

เพียรเป็นเครื่องต้น) อยู่อย่างมีสติ มีสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และควรเป็นผู้เห็นแจ้งสมควรแก่กาลในกุศลธรรมทั้งหลาย ในการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งกัมมัญฐานนั้น” จากพระสูตรที่กล่าวมาชี้ให้เห็นถึงผู้ต้นคือผู้ที่มีสติสัมปชัญญะ มีจิตใฝ่ธรรม เบิกบานผ่องใสมีสมาธิและมีปัญญา ซึ่งก็เท่ากับการเป็นผู้ตื่นรู้ สังคมปัจจุบันเริ่มให้ความสำคัญ ในเรื่องการตื่นรู้

ดิช นัท ฮันท์ ที่อธิบายว่าทำไมหมู่บ้านพลัม จึงได้รับประทานนมและไข่ ท่านดิช นัท ฮันท์ กล่าวถึง “... พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตรว่าด้วยเนื้อแห่งบุตรชาย คู่สามีภรรยาคนหนึ่งได้ออกเดินทาง พร้อมลูกชายที่ยังเล็ก เพื่อหาดินแดนใหม่ที่ปลอดภัยแต่การเดินทางขาดความรู้ เมื่อเดินได้ครึ่งทางก็ทำให้อาหารหมด พวกเขาตระหนักว่าทั้งสามคนจะต้องตายในทะเลทราย ในที่สุดทำให้พ่อและแม่ตัดสินใจที่จะฆ่าลูกชายเป็นอาหาร เล่าเสร็จพระองค์ทรงตรัสถาม “พวกท่านคิดว่า สามีภรรยาคู่นี้มีความสุขหรือไม่ที่ได้กินเนื้อของลูกชาย” เหล่าภิกษุทูลตอบว่า “หามิได้ พระผู้มี พระภาคเจ้า ทั้งคู่ต้องทนทุกข์เมื่อต้องกินเนื้อของลูกชาย” พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนว่า “เพื่อนที่รักทั้งหลาย พวกเราต้องฝึกปฏิบัติรับประทานอาหาร ในแบบที่เรายังมีความรัก ความกรุณาในหัวใจ เราต้องรับประทานอย่างมีสติ มิเช่นนั้น เราอาจจะกำลังรับประทานเนื้อลูกหลานของเราเอง...” ท่านดิช นัท ฮันท์ อธิบายถึงรายงานจากองค์การยูเนสโก ว่าทุก ๆ วันมีเด็ก ๆ ประมาณ 40,000 คนเสียชีวิตเพราะความหิวโหยหรือขาดสารอาหาร แต่ในเวลาเดียวกันมีการเพราะปลูกเพื่อเอาไปเลี้ยง ปศุสัตว์ (วัว หมู ไก่ เป็นต้น) หรือเอาไปผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งปริมาณพืชอาหาร มีปริมาณเท่ากับจำนวนแคลอรีที่พอเพียงต่อความต้องการ ทั้งหมดของชาวโลกใบนี้ ดังนั้น “เมื่อรับประทานอาหารเนื้อสัตว์และดื่มแอลกอฮอล์อย่างมีสติ เราจะตระหนักได้ว่า เรากำลังกินเนื้อลูกหลานของเราอยู่”

การอธิบายดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการตื่นรู้ในการบริโภคอย่างมีสติ ซึ่งเกิดการตื่นรู้อันหมายถึงความเข้าใจด้วยหลักธรรมอันถูกต้อง การแนะนำหลักธรรมของท่านช่วยกระตุ้นให้ผู้สนใจ ตื่นรู้ เข้าใจสนับสนุน และฝึกปฏิบัติตาม เพื่อที่จะช่วยให้โลกและสรรพชีวิตปลอดภัย เพราะถ้าไม่มีการตื่นรู้ กลุ่มชนโลกและสรรพชีวิตจะไม่มีโอกาสอยู่รอดจากภาวะโลกร้อน ดังนั้นการพัฒนาการตื่นรู้ทางพระพุทธศาสนา จากความเป็นผู้มีสติ มีสติสัมปชัญญะ มีความเพียร มีปัญญารักษาตน มีความปกติในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดี ซึ่งมีได้หมายความว่าต้องปฏิบัติตามทุกเรื่องเพียงแต่ต้องตื่นรู้ในทางสายกลางมีการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล พร้อมทั้งจะปฏิบัติจากตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคม

การพัฒนาตนแห่งการตื่นรู้

ธรรมชาติของมนุษย์เป็นเรื่อยากที่เกิดแล้วจะสามารถเป็นบัณฑิตได้เอง เพราะการเป็นบัณฑิตส่วนมากต้องเกิดจากการรับรู้ เรียนรู้ หรืออาจเป็นไปตามที่องค์การยูเนสโกกำหนดเป็นเป้าหมายของการศึกษา เพื่อการพัฒนามนุษย์ให้เกิดความรู้ความสามารถ ที่ศาสนาเรียกว่าปัญญา ทั้งความรู้ ความสามารถและปัญญาจะต้องเป็นองค์รวมแห่งการตื่นรู้ อันอยู่ในตัวบุคคล โดยสามารถนำออกมาใช้ในการดำเนินชีวิต แต่

เป็นเรื่องยากสำหรับสังคมที่เต็มไปด้วยกิเลสในปัจจุบัน ที่ผู้ไม่ได้มีการพัฒนาดนอยู่เป็นประจำ ก็ยากที่จะเกิดปัญญาตื่นรู้ได้ ดังนั้นการพัฒนาดนแห่งการตื่นรู้ในที่นี้ขอเสนอ 3 รูปแบบแห่งการพัฒนา ประกอบด้วย

การพัฒนาดนแห่งการตื่นรู้ด้วยสติ

สถาบันการศึกษาสามารถพัฒนาการตื่นรู้ได้แต่อาจจะไม่ชัดเจนพอเพราะการตื่นรู้ที่แท้จริงเป็นเรื่องของจิตที่จะต้องตั้งสติมาสร้างความเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งศาสนาเป็นที่หล่อหลอมจิตใจในการสร้างความเชื่อจนเกิดศรัทธาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาดนด้วยสติอันจะนำไปสู่การตื่นรู้

ศาสนาทุกศาสนาให้ความสำคัญกับการมีสติ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญกับสติที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตและดับลงพร้อมกับจิต โดยอาศัยอารมณ์เดียวกับจิตที่เรียกว่าเจตสิก ซึ่งถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในการใช้สติ เพื่อการทำความดี ละเว้นความชั่ว ตามที่มนุษย์เกิดมาต้องมีการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) ตามหลักพระพุทธศาสนาที่มีวัฏจักรว่าด้วย “การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และการดับลง” เป็นธรรมดา มนุษย์เกิดมาพร้อมกับสติที่ติดตัวมาแต่อาจน้อย อันเป็นเหตุให้เด็กต้องเข้าสู่กระบวนการรับรู้ เรียนรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม ที่สำคัญกับไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ในการสร้าง รักษา และพัฒนาสติ เพื่อส่งเสริมสติให้เกิดความมั่นคงตั้งอยู่ตลอดในขณะที่มีลมหายใจ ในพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า สติ โลกสมิ ชาติโร สติเป็นธรรมเป็นเครื่องเตือนอยู่ สติเป็นยาม ซึ่งยามนี้หลับไม่ได้ ถ้าหลับจะถูกทำโทษ ยามต้องตื่นอยู่ตลอดเวลาในการทำหน้าที่เป็นยาม ดังนั้นสติต้องตื่นอยู่ตลอด เพื่อป้องกันบาปอกุศลไม่ให้เข้าไปในจิต แล้วก็อนุญาตให้บุญกุศลเข้าได้ (วคิน อินทสระ, 2554)

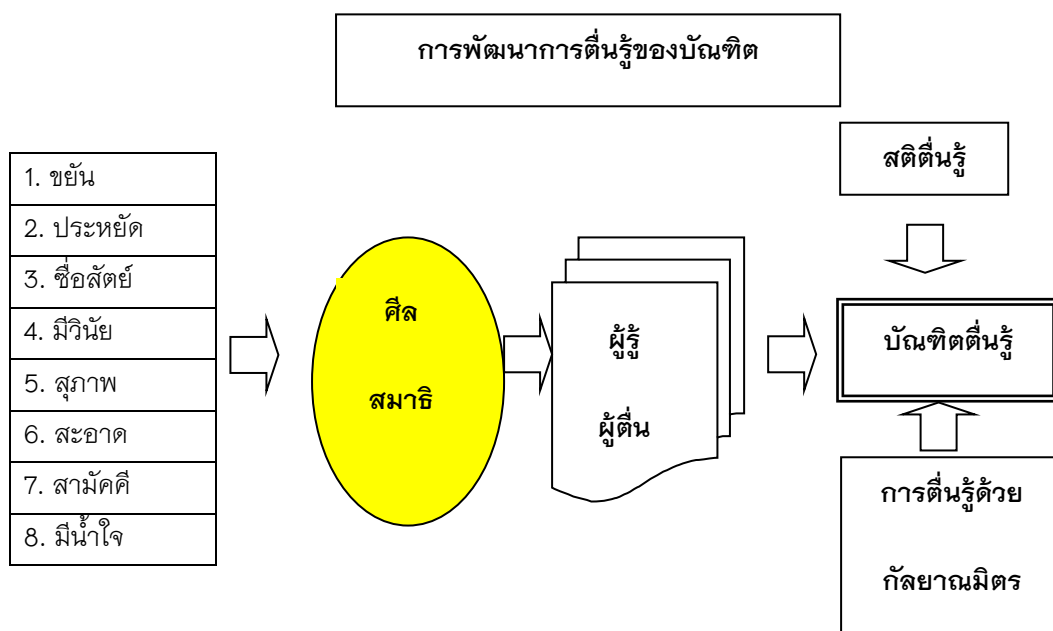
การพัฒนาดนจากการสำรวจสติ โดยใช้ปัญญาที่พิจารณาบุญกุศลให้เข้าไปในจิต แล้วป้องกันบาปอกุศลมิให้เข้าไปได้ ถือได้ว่าเป็นบัณฑิตที่สามารถพัฒนาดนให้มีสติตื่นรู้ได้ด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นธรรมที่มีอุปการะมากในการพัฒนาดน ที่ทำให้เกิดการรู้สึกตัวการระลึกได้อยู่ตลอดเวลา การฝึกตนให้รู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ และระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท ซึ่งสิ่งที่ปฏิบัติถือว่าเป็นธรรมอันดี การฝึกสติจึงเป็นเรื่องสำคัญมากในการพัฒนาดนของบัณฑิต การพัฒนาดนให้มีสติเพื่อความไม่ประมาท จะทำให้มีการดำเนินชีวิตด้วยสติ เกิดความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้า และควบคุมพฤติกรรมตลอดเวลา อาจเรียกว่า ความประมาท ทำให้เกิดผลเสียเกิดอุบัติเหตุขึ้นได้ในทุกๆ เรื่องโดยเฉพาะเรื่องการขับรถ หรือการทำงานกับเครื่องจักรหรือการทำงานที่ต้องเสี่ยงภัยถ้าเกิดความประมาทจะเป็นเหตุแห่งภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นมาทำร้ายทั้งชีวิตและทรัพย์สินของผู้ขาดสติ

ผู้เป็นบัณฑิตจะต้องมีสติอยู่ตลอดเวลาและมีการพัฒนาสติให้ตื่นรู้อยู่ตลอดเวลาในการปฏิบัติตนหรือการปฏิบัติกิจทางสังคมด้วยการตื่นรู้คิด รู้ทำ รู้ร่วม ตามความเป็นจริง ตามเหตุผล ตามหลักคุณธรรมที่เข้าใจธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม ตื่นรู้เข้าใจพุทธธรรม มีสติไม่ประมาท และมีสติไม่โลภ ตื่นรู้ที่จะช่วยเหลือตนเอง ใส่ใจดูแลตนเอง และ ตื่นรู้ที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อสังคมด้วยจิตอาสา ตื่นรู้ที่พร้อมพัฒนาโดยเริ่มจากการพัฒนาดนเอง พัฒนาดนใกล้ตัว พัฒนาลังคมใกล้ตัว และพัฒนาลังคมทั่วไป

การพัฒนาตนตื่นรู้ด้วยการสร้างคุณธรรม

การสร้างคุณธรรมตามที่กระทรวงศึกษาเน้นพัฒนาจะต้องผลักดันตั้งแต่เด็ก และเยาวชนให้เกิดคุณธรรมในขั้นพื้นฐาน 8 ประการ ประกอบด้วย 1. ชยัน 2. ประหยัด 3. ซื่อสัตย์ 4. มีวินัย 5. สุภาพ 6. สะอาด 7. สามัคคี และ 8. มีน้ำใจ การสร้างพื้นฐานคุณธรรมนี้ต้องการให้เด็ก และเยาวชนเป็นพลังในการสร้างสรรค์สังคมใหม่ ถือเป็นจุดที่ดีอันสามารถพัฒนาต่อในขั้นที่สูงขึ้นโดยการสร้างการตื่นรู้เป็นรูปธรรมให้กับเยาวชน ที่กำลังสำคัญส่วนหนึ่งของสังคมต่อไป

การพัฒนาคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการให้ตื่นรู้ ต้องทำอย่างต่อเนื่องให้เป็นพฤติกรรมอยู่ในจิตวิญญาณของบัณฑิต ในรั้วมหาวิทยาลัยเน้นการสร้างศรัทธาให้เข้าใจในคุณธรรมซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของคำว่าด้วยศีล สมาธิ ปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องอันนำไปสู่การใช้ปฏิบัติจริงอันน่าจะเป็นก่อก่อนที่จะได้รับใบปริญญา นั่นหมายความว่านิสิต นักศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัยต้องมีความเป็นบัณฑิตทางธรรมก่อน เพราะถูกผลักดันมาตั้งแต่เป็นนักเรียน ดังนั้นเมื่อเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัยน่าจะได้พัฒนาเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ก่อนที่จะได้รับใบปริญญา เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์

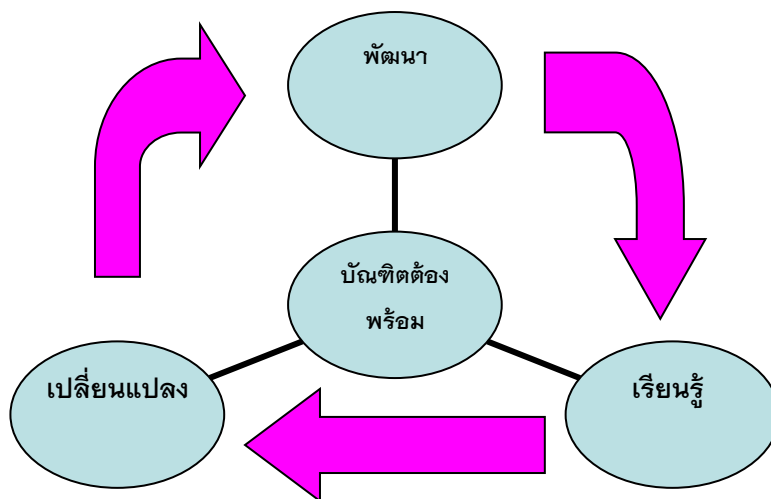

การจะเป็นบัณฑิตตื่นรู้ที่สมบูรณ์คงเริ่มพัฒนาจากคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ไปสู่การพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา ที่เป็นต้นของการตื่นรู้ที่แท้จริงในการแก้ไขปัญหาด้วยความเบิกบานใจในการดำเนินชีวิต อันเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์แบบที่ต้องมีสติตื่นรู้ คือมีสติในการคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผลตามหลักความถูกต้องที่เป็น

ธรรม และสิ่งที่บัณฑิตขาดไม่ได้คือสติปัญญาในภักตมมตรที่ถือเป็นธรรมที่สำคัณในการพัฒนาการตื้นรู้ของบัณฑิตที่จะสร้างควมมั่งคองอย่างยั่งยืน

การพัฒนาตนแห่งการตื้นรู้ด้วยภักตมมตร

การจะไปพัฒนาผู้อื่นนั้นเป็นเรื่งที่ทำได้ยาก สิ่งที่เราทำได้ง่ายก็คือการพัฒนาตนเองซึ่งสามารถทำได้จากการศึกษาเล่าเรียนทั้งจากสถาบันการศึกษาหรือการศึกษาด้วยตนเองรวมถึงการพัฒนาตนเองด้วยหลักธรรมเมื่อเราปฏิบัติได้เราถึงจะไปพัฒนาคนอื่นได้ เพราะสังคมจะยอมรับผู้ที่ปฏิบัติได้หรือต้องมีเครื่องหมายรับรองถึงจะเกิดความเชื่อถือยอมรับ แต่ก็ยังไม่ได้หมายความว่าเราจะปฏิบัติตาม เพราะการพัฒนาคนถือเป็นเรื่งที่ยาก และการพัฒนาสังคมจึงเป็นเรื่งที่ยากมาก การตื้นรู้ด้วยภักตมมตร ดังคำที่ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณทิต บัณทิตพาไปหาผล” คำกล่าวชี้ให้เห็นถึงความสำคัณของการเลือกคบคนคบเพื่อนโดยเฉพาะว่าที่บัณฑิตที่ถืออยู่ในรั้วมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาที่เรียกได้ว่าเป็นแหล่งรวมดาว ทั้งดาวมหาลัย ดาวร้ายหรือดาวไล่ ที่ขาดสติคิดทำแต่สิ่งไม่ดี เช่นชวนกันเที่ยวไปพบกับอบายมุข แต่เรื่งชวนกันไปทำดี ชวนกันไปทำบุญ ชวนกันไปนั่งสมาธิ จะพบได้ยาก ดังนั้นบัณฑิตจึงต้องพิจารณาครบเพื่อนหรือมิตรที่เป็นภักตมมตร และต้องปฏิบัติต่อภักตมมตรให้ถูกต้องเหมาะสม ในการช่วยเหลือส่งเสริมความดีซึ่งกัน

สรุปการพัฒนาการตื้นรู้ของบัณฑิตไทยต้องพิจารณาส่งเสริมการสร้างสติ พัฒนาคุณธรรม และสร้างความรู้ความเข้าใจในภักตมมตร เพื่อทำให้เกิดปัญญาที่แท้จริงอันจะส่งผลต่อความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองและสังคม ความพร้อมที่จะเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ในทุกเวลาทุกสถานที่และทุกโอกาสด้วย

ตนเองหรือเรียนรู้จากผู้อื่นหรือเรียนรู้จากธรรมชาติประสบการณ์ด้วยสติให้เกิดปัญญาในการยอมรับความจริง และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงในทุกสถานการณ์สามารถเข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมด้วยความถูกต้องโดยนำ ความรู้ที่ได้มาสู่การเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเหมาะสมเพื่อการพัฒนาตนอย่างยั่งยืน

ผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตตื่นรู้ในสังคมไทย

บัณฑิตทางโลกต้องตื่นรู้ เพื่อพัฒนาเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ จากคำว่า “บัณฑิต” แปลว่า “ผู้ฉลาด” ซึ่ง หมายถึง “ฉลาดที่มีปัญญาเป็นตัวหลักดันอยู่เบื้องหลัง” ความฉลาดของบัณฑิตทางโลกจึงต้องมีธรรมเป็น เครื่องค้ำนำให้เกิดความสมบูรณ์ การลงปฏิบัติของบัณฑิตสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดการตื่นรู้ได้ไม่น่าจะเป็น เรื่องยากที่จะพัฒนา แม้แต่ผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือในระดับปริญญาก็สามารถเป็นบัณฑิตทางธรรมที่เกิดปัญญา อย่างถูกต้องในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ในสังคมสามารถแบ่งผู้ที่ได้ชื่อว่าบัณฑิตตื่นรู้เป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

กลุ่ม 1. ทำงานด้านสังคม นิสิต-นักศึกษาที่มีจิตอาสาในการมีส่วนช่วยเหลือสังคมในสิ่งที่ตนสามารถ ทำได้ในยามที่เกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมนิสิตนักศึกษาหรือผู้มีจิตอาสามีการรวมตัวกันไปช่วยยกสิ่งของแจก สิ่งของ โครงการอาสาพัฒนาโรงเรียนในชนบท ที่ร่วมกันคิด ความแรง ร่วมใจกันเพื่อหาทุนทรัพย์ในการไปใช้ ช่วยเหลือสังคมอันเป็นการพัฒนาประสบการณ์ความคิดและจิตวิญญาณในการเป็นคนดี

กลุ่มที่ 2. ทำงานด้านพระพุทธศาสนา นิสิต-นักศึกษาที่มีพร้อมใจและเต็มใจในการร่วมอาสากิจกรรม ทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญต่างๆ ร่วมบุญในการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนหรือบวชรักษาศีล ปฏิบัติธรรม ในการพัฒนาสติปัญญา มีทั้งทำเป็นหมู่คณะและมีการทำเป็นรายบุคคล

กลุ่มที่ 3. ทำงานด้านพระราชพิธีต่าง ๆ ที่นิสิต-นักศึกษาที่มีพร้อมใจด้วยแรงกายแรงใจหรือการร่วม มาเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถด้วยสำนึกในพระมหากรุณาที่ คุณด้วยความความเต็มใจ หรืองานที่รู้สึกถึงคุณงามความดีต่าง ๆ

กลุ่มที่ 4. ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม การที่นิสิต-นักศึกษาที่ทำโครงการด้านการรักษาสีสิ่งแวดล้อมด้วย ความเต็มใจ เช่นการทำโครงการปลูกป่า การทำโครงการธนาคารขยะ การทำโครงการรณรงค์รักษแม่น้ำลำ คลอง โครงการรณรงค์ไม่ใช้กระแทกจากโฟม รวมถึงการใช้ทรัพยากรของชาติอย่างประหยัดเช่น ใช้น้ำประปา ใช้ ไฟฟ้าอย่างประหยัดเท่าที่จำเป็นและรณรงค์ให้ผู้อื่นเห็นความสำคัญของการประหยัดเพื่อการมีส่วนร่วมที่ ยาวนาน

กลุ่มที่ 5. ทำงานด้านประชาธิปไตย คุณครองผู้บริโภคหรือสิทธิมนุษยชน พวกนิสิต-นักศึกษาที่มี การรวมตัวกันเรียกร้องประชาธิปไตยโดยการรณรงค์ให้สังคมออกมาเลือกตั้งคนดี ออกมา ให้ความรู้กับสังคม ในเรื่องสิทธิ

กลุ่มที่ 6. ทำงานด้านศิลปวัฒนธรรม พวกนิสิต-นักศึกษามีการพัฒนาตนในดนตรีไทย มีการฝึกรำแบบไทย มีการแต่งกายให้เหมาะสมในการให้เกียรติสถาบันหรือสถานที่ มีการใช้วาจาที่สุภาพอ่อนหวานเหมาะสมกับตน และมีกิริยามารยาทให้สมกับการเป็นบัณฑิต

กลุ่มที่ 7. การรู้จักการใช้เวลาว่างและสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเอง นิสิต-นักศึกษาที่รู้จักใช้เวลาว่างในการทำประโยชน์ เช่นฝึกงาน หางานทำได้เงินมาใช้ในการศึกษาลดภาระจากผู้ปกครองนอกจากใช้เวลาว่างแล้วยังรู้จักสร้างประโยชน์ให้กับตนเองพวกนี้รู้จักการเลือกบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์เช่นอาหารที่ครบ 5 หมู่ บริโภคผักผลไม้ รับประทานมังสะวิธิต่างเป็นบางวัน รณรงค์งดบริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็นเช่นขนมกรอบ อาหารขยะ หรืออาหารที่ทำลายสุขภาพในสถานศึกษา และพวกเครื่องดื่มที่มีคาเฟอีนหรือเครื่องดื่มที่ทำให้มีนมามีสารเสพติดนอกสถานศึกษา

การปฏิบัติดังกล่าวของกลุ่มนิสิต-นักศึกษาที่ทำด้วยใจจริงก็ถือได้ว่าเป็นบัณฑิตต้นรู้ได้ในแต่ละเรื่องซึ่งสามารถพัฒนานตนให้มีสติที่ตื่นรู้ อันทำให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิต รู้จักวิเคราะห์สาเหตุและผลอันเกิดจากสาเหตุดังกล่าว ผู้รู้จักวิเคราะห์ตนเองทั้งในด้านความรู้ คุณธรรม ความสามารถ และรู้จักหลักของความพอดี มีการดำเนินชีวิตพอเหมาะพอควร รู้จักปฏิบัติตนให้ถูกกาลเทศะ ปฏิบัติการปรับตัวและแก้ไขตนให้เหมาะกับสภาพของกลุ่มและชุมชน รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลที่มีความแตกต่างกัน ตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ดี อันต้องทำให้คนในสังคมเป็นบัณฑิตต้นรู้ให้มากที่สุดทั้งที่มีปริญญาและไม่มีปริญญาเพื่อให้ส่งผลต่อการตื่นรู้ในการทำงานตามหน้าที่ ซึ่งผู้นำก็ทำงานในหน้าที่ของผู้นำ ด้วยความเมตตาตามปัญญาตื่นรู้ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนผู้ตามก็ทำหน้าที่ของผู้ตามด้วยปัญญาตื่นรู้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ปัญหาของบัณฑิตในปัจจุบันกับการตื่นรู้ของบัณฑิต

สังคมยกย่องบัณฑิตโดยคาดหวังว่าเป็นผู้ตื่นรู้ ยิ่งมีการศึกษาสูง ๆ มีเกียรติยศหน้าที่การงานที่ใหญ่โต ยิ่งยกย่องมาก แต่ในความเป็นบัณฑิตในเรื่องคุณธรรม 8 ประการก็เป็นปัญหาที่ไม่ได้พัฒนาตั้งแต่เรื่องความขยัน บัณฑิตจะขยันในเรื่องที่ไม่เหมาะสม เช่นการเรียนไม่ขยันแต่ขยันแต่งตัวเล่นเกมส์ การช่วยเหลือผู้ปกครองในงานบ้านก็น้อยลงดูเหมือนว่าจะทำงานบ้านอะไรไม่เป็นในเรื่องการดำเนินชีวิต แต่ขยันเที่ยวช้อปปิ้งสังเกตุได้ว่าขาดความประหยัดจากการบริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็นไม่เหมาะสม และไม่เห็นคุณค่าสิ่งของที่ใช้ในเรื่องความซื่อสัตย์จะยึดประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้งไม่ยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ทำผิด โดยเฉพาะเรื่องวินัย มักจะทำผิดกฎผิดระเบียบ ซึ่งจะพูดติดปากกันว่า “กฎเขามิไฉน” โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย การรักษาเวลา ความสุภาพบัณฑิตมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นจนลืมวัฒนธรรมในการเคารพนับถือผู้ใหญ่ การพูดการให้เกียรติ ความสะอาดเรื่องนี้มีการแต่งตัวที่สะอาดเพราะรักสวยรักงาม สรุปรวากายสะอาดแต่การพูดวาจาที่แสดงออกไม่สุภาพ สุดท้ายใจก็ยากที่จะพิจารณาเรื่องสามัคคีสังเกตุได้ว่ามีน้อยมากที่จะร่วมแรงร่วมใจกัน

การทำกิจกรรมใด ๆ โดยเฉพาะเรื่องการเมืองมีน้ำใจที่ค่อนข้างจะหายไปจากสังคมไทย บัณฑิตจึงไม่มีน้ำใจ เพราะสถาบันการศึกษามีได้มีการส่งเสริมคุณธรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมทำให้บัณฑิตขาดความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมให้เป็นพฤติกรรมสู่จิตวิญญาณ

บัณฑิตในอนาคตของสังคมปัจจุบัน ยังเน้นการเรียนรู้ที่ได้รับจากครูอาจารย์ที่สอนแต่ในตำราเป็นส่วนใหญ่ และอาจารย์ผู้สอนก็เน้นจะให้ผู้เรียนเพียงแค่สอบผ่าน ให้ ทำให้ผู้เรียนหวังจะเป็นผู้รับอย่างเดียวและรับโดยมิรู้ว่สิ่งที่รับนั้นถูกหรือผิด ทำให้ขาดการเรียนรู้ที่เป็นองค์ความรู้นอกห้องหรือเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจริงจากสังคมปัจจุบันเพราะสิ่งที่พบเป็นสิ่งที่อยู่ในตำราในอดีต ขาดภาพของความเป็นจริงในปัจจุบัน ทำให้ขาดสิ่งที่ต้องการที่แท้จริง ทำให้ขาดการตื่นรู้ หวังแต่เพียงให้ผ่านในวิชานั้นๆ และถ้ามีปัญหา ก็อาจมีการฟ้องร้องอาจารย์ จากกฎหมายปกครอง หรือร้องเรียนอาจารย์โดยขาดจิตของการการนับถือครู อาจารย์ ซึ่งเรื่องนี้ก็อาจเกิดจากครู อาจารย์ที่ตนเองเป็นบัณฑิตจะสร้างบัณฑิตแต่ตนเองกับขาดการตื่นรู้เสียเองทำให้ลูกศิษย์มีเคารพนับถือได้

ส่วนว่าที่บัณฑิตจะมีเหตุผลที่ยึดประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก คำนึงถึงความถูกต้องน้อย เกิดการขาดระเบียบวินัยมาก โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย การพูดการปฏิบัติที่ขาดสัมมาคารวะและความจริงใจ ขาดเป้าหมายที่ชัดเจนเทียบได้ว่าไม่รู้จักตนว่าต้องการอะไรมีรู้จักประมาณตนในการทำงานว่าจะทำอะไร ความเหมาะสมอยู่ตรงไหน แต่ว่าที่บัณฑิตในปัจจุบันจะมีความกล้าในการแสดงออกในการเข้าชุมชนเข้าพบบุคคลจากการที่กล้าติดต่อขอความช่วยเหลือสนับสนุนในการทำกิจกรรมแต่เป็นความกล้าที่อาศัยหุ่ผุ่ณะ การรู้จักการเข้าชุมชน เข้าบุคคลอย่างถูกต้องมีน้อยที่มีความสามารถอันเกิดจากการพัฒนามาตั้งแต่เด็กและมีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนเกิดการตื่นรู้

สังคมไทยมีบัณฑิตตื่นรู้น้อย เนื่องจากปัจจุบันเน้นการเรียนรู้การทำกิจกรรมน้อย ซึ่งถือได้ว่าบัณฑิตกลุ่มนี้น้อยคนมากที่จะมีศีล สมาธิ ปัญญา สิ่งขาดก็เนื่องจากการขาดสติ ส่วนมากการทำกิจกรรมเมื่อเกิดปัญหาแล้วจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ซึ่งต่างกับผู้มีสติจะเกิดปัญญาอันนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างดีทำให้กิจกรรมของว่าที่บัณฑิตที่ทำงานเป็นทีมมีขาดสติบางมีสติบ้างจึงมีปัญหาในการแก้ปัญหาให้งานสามารถสำเร็จได้ดีบ้าง แต่ปัจจุบันว่าที่บัณฑิตตื่นรู้ที่มีลักษณะทำกิจกรรมเพื่อสังคมจะมีน้อยมากเมื่อเทียบกับปริมาณบัณฑิตและเมื่อเทียบกับในอดีต

อุปสรรคของบัณฑิตตื่นรู้

สาเหตุหลายประการ ที่ทำให้ระบบการพัฒนาบัณฑิตไม่สามารถสร้างการตื่นรู้ได้อย่างยั่งยืน ประการแรกคือ ทักษะคิดทางสังคมที่ไม่เป็นธรรมสะท้อนถึงการรับบัณฑิตเข้าทำงานด้วยระบบเส้นสายจากการฝากงานของผู้มีอำนาจวาสนาถือได้ว่าเป็นการบ่อนทำลายขวัญและกำลังใจเป็นการทำลายระบบของบัณฑิตที่การตื่นรู้ยังไม่กล้าแข่งพอ เมื่อระบบมีการสอบแข่งขันที่ต้องสอบโดยการเน้นวิชาทางโลกโดยมิได้คำนึงถึงการ

ตื่นรู้ ที่เป็นหลักของการทำงานด้วยใจ ทำให้ มิได้ส่งเสริมให้บัณฑิตเกิดการตื่นรู้เลย เพราะเมื่อที่บัณฑิตทำกิจกรรมตื่นรู้ก็อาจมีผลต่อการเรียนไม่สามารถรู้ผู้ที่เน้นการเรียนอย่างเดียวได้

ประการต่อมาสถาบันการศึกษาขาดการพัฒนาบัณฑิตอย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมคุณธรรมและไม่ยกการพัฒนาในระดับที่สูงขึ้นโดยคิดแต่เพียงว่ามีในวิชาเรียนแล้ว ซึ่งจริงๆถือว่าไม่เพียงพอต่อการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งแห่งจิตวิญญาณ และบางครั้งอาจารย์ผู้สอนเองก็อาจขาดความเข้าใจจริงถึงการตื่นรู้หรือขาดเหตุผลจากการพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิต ทำให้เน้นสอนอย่างเดียวไม่สนใจกิจกรรมที่จะเป็นตัวสร้างบัณฑิตที่สมบูรณ์ เช่นเมื่อบัณฑิตจะลงพื้นที่พัฒนาสังคมก็ไม่ค่อยได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควร

ประการที่ 3 ศาสนามีการพัฒนาพิธีกรรมมาใช้ในทางที่ผิด โดยไม่สามารถชี้ปัญญาทางศาสนาให้สังคมเข้าใจเมื่อพิธีกรรมที่ผิดและถูกถ่ายทอดมาสู่บัณฑิตที่ขาดการตื่นรู้ ไม่รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด ศาสนาขาดผู้รับผิดชอบในการชี้การตื่นรู้อย่างแท้จริง และสื่อที่ประเด็นนำเสนอขาดข้อมูลที่ชัดเจน ทำให้การใช้วิจารณ์ญาณพิจารณาข้อมูลขาดเหตุผลสังคมกลับสน

ประการสุดท้าย ภาครัฐขาดการส่งเสริมในการพัฒนาบัณฑิตตื่นรู้อย่างแท้จริงทำให้บัณฑิตในปัจจุบันขาดการตื่นรู้ก่อนแอมิสามารถมีพลังเหมือนในอดีต ในการเรียกร้องต่อภาครัฐในสิ่งที่ถูกต้อง จากที่กล่าวมาแล้ว ส.ศิวรักษ์ อธิบายถึงเยาวชนที่บัณฑิต และชนชั้นกลางถูกหล่อหลอมให้อยากดัดจริตติดดินเป็นชนชั้นสูงมุ่งสู่กรุงลิ้มชนบท มีระบบปริญญา มีระบบเงินตรา มีระบบการแสดงอารมณ์ทางด้านยานพาหนะ ที่อยู่อาศัยตลอดจนการใช้เวลาว่างในทางหายนต่างๆ เช่น ค็อกเทลลาร์น ดิสโก้เทค หรือบอดกปลา สนามปี ปีกัน ทำให้ลิ้มตัวตนของตัวเอง ลิ้มแลเห็นสภาพอันอยู่ดิธรรมในสังคม และไม่ให้ความสำคัญสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคของการพัฒนาบัณฑิตตื่นรู้อย่างแท้จริงที่ยากจะแก้ไขได้เพราะรัฐบาล ทุกรัฐบาลมิได้มีความเข้าใจในการพัฒนาที่แท้จริง (ส. ศิวรักษ์, 2550)

สิ่งสนับสนุนให้บัณฑิตเกิดการตื่นรู้

การเรียนรู้ตามเป้าหมายทางการศึกษาของ ยูเนสโก (UNESCO) ที่มุ่งหวังเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาสิ่งแรก คือ ช่วยกำจัดความยากจนให้ความรู้ ให้วิชาชีพ และทักษะวิชาชีพเพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ 2. ช่วยทำให้ประชาชนมีสุขภาพดี อันเกิดจากการมีความรู้ มีทักษะในการดูแลสุขภาพตนเอง และสมาชิกในครอบครัวซึ่งสุขภาพดีควรมีทั้งสุขภาพกายดี จิตดี สังคมดี และมีสุขภาพจิตวิญญาณที่ดีอันได้แก่สุขภาพทางศีลธรรมดี หรือสุขภาพสติปัญญาดีซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการศึกษาที่มีคุณภาพ 3. ช่วยสนับสนุนประชาธิปไตยและสนับสนุนธรรมาภิบาลตามความเป็นธรรมทางสังคม ความมีอิสระทางการเมืองและความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน สุดท้ายการศึกษาต้องช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (เกษม วัฒนชัย, 2551)

เมื่อตีความจากความมุ่งหวังในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่กล่าว พบว่าหลักสำคัญคือชี้ให้เห็นถึงการตื่นรู้ของการเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ จากการมีความรู้ ที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการมีคุณธรรมที่เป็นปัญญาสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหา ของตนเอง สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีสติปัญญาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต สังคมไทยสามารถสร้างบัณฑิตแห่งการตื่นรู้ได้ง่ายเพราะคนในสังคมส่วนใหญ่มีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่และพระพุทธศาสนาความเข้มแข็งและเป็นเสาหลักทางพระพุทธศาสนาเถรวาทของโลกทำให้การพัฒนาบัณฑิตให้เกิดการตื่นรู้ สามารถสร้างได้ง่ายจากสังคมไทยที่มีลักษณะประกอบด้วย

1. มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นทุนของสังคมในเรื่องการยอมรับในความดี ความถูกต้อง ภายใต้อิทธิพลแห่งการสร้างการตื่นรู้
2. มีการเรียนการสอนที่เน้นคุณธรรมวัฒนธรรมกันมาตั้งแต่เด็ก รวมถึงมีการนิมนต์พระเข้าไปสอนในโรงเรียนหรือทำกิจกรรมที่มีพระเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยตลอด และมีโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ที่พร้อมในการสนับสนุนตลอดเวลา
3. มีกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มากพอพร้อมสร้างการตื่นรู้ตลอดอย่างต่อเนื่องต่อทั้งปีจากประเทศไทยที่เป็นเมืองพระพุทธศาสนา
4. มีการส่งเสริมความดีของสังคมไทย โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา สังคมไทยไม่ขัดการทำดีและพร้อมให้การสนับสนุนตลอดโดยพิจารณาได้จากยอดเงินที่บริจาคในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการช่วยเหลือสังคม
5. มีความเมตตาของพระสงฆ์ที่ให้ความสำคัญกับสังคม การมีส่วนร่วมในการสร้างการตื่นรู้จากประเทศไทยเรามีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ใหญ่และเข้มแข็งและประเทศไทยเป็นสอนสมาธิ-วิปัสสนาที่สำคัญของโลก การสร้างความเข้มแข็งด้านจิตวิญญาณอันเกิดจากสมาธิภาวนาจะสามารถสร้างภูมิคุ้มกันด้านทานต่อลัทธิบริโภคนิยม (พระไพศาล วิสาโล, 2546) น่าจะเป็นจุดสร้างความพร้อมที่จะพัฒนาให้บัณฑิตตื่นรู้ได้ คงต้องทำอย่างจริงจังทุกภาคส่วน ทั้งบ้าน วัด สถาบันการศึกษา เอกชน และภาครัฐที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง แต่คงเป็นไปได้ยากจากสังคมโดยรวมที่ขาดการตื่นรู้มีเพียงน้อยนิดก็คงไม่สามารถขับเคลื่อนในภาพรวมได้รอวันที่จะถูกกลืนกินถ้าไม่มีจิตวิญญาณที่กล้าแกร่งพอจากปัจจัยกิเลสที่พัฒนา

ปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนาให้บัณฑิตตื่นรู้

สภาพสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อพลังของอำนาจทุนและการบริโภคนิยมที่ยังสร้างโลกทัศน์ครอบงำความคิดของผู้คนเอาไว้ ส่งเสริมให้เห็นแต่ความสะดวกสบาย เน้นประโยชน์ส่วนตนจนเห็นแก่ตัวเป็นความเคยชินทำให้เกิดกิเลส ตัณหามากขึ้นจนไปปิดกั้นการคุณธรรมความดี คนส่วนมากจึงหลงไปกับความ

สะดวกสบายที่เป็นกิเลสต้นเหตุในการดำเนินชีวิต ที่ทำให้มีเงื่อนไขมากขึ้นในการทำความดีในความเชื่อ ซึ่งสามารถกำหนดเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบัณฑิตต้นรู้ ประกอบด้วย

ปัจจัยแรก ด้านการเรียนรู้ที่ขาดการตื่นรู้ตั้งแต่การเรียนรู้จากครอบครัวพ่อแม่มิได้เป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูก ไม่ได้สอนเรื่องการเป็นเด็กดีที่คุณธรรม เน้นแต่จะให้เก่งส่งเสริมความคิดให้กล้าคิดกล้าแสดงออกในการกระทำที่ผิดหลักของสังคมวัฒนธรรมไทยโดยไม่ได้ชี้แจงในสิ่งที่ถูกต้อง เมื่อมาเรียนรู้ในโรงเรียนในมหาวิทยาลัยครู อาจารย์ก็มุ่งเน้นที่จะสอนในทางวิชาการจนขาดด้านความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม จะส่งเสริมกันน้อยมากและจะเชิดชูทางวิชาการเช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์โดยมิได้สนใจด้านคุณธรรมโดยบางครั้งครู อาจารย์ก็ขาดการพัฒนาสร้างการเรียนรู้ด้านคุณธรรมที่แท้จริงซึ่งบางครั้งสอนแต่ไม่สามารถสรุปออกมาเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนทำให้เด็ก นักศึกษาไม่เกิดความเข้าใจที่แท้จริง ที่ลึกซึ้งเพียงพอ ทำให้ขาดการตื่นตัวจนเป็นขาดการตื่นรู้ มีการสอนในเรื่องความเชื่อที่ผิดอันมีผลมาจากครอบครัวดังที่แม่เล่าว่าการที่ลูกสอบเข้ามหาวิทยาลัยดัง ๆ ไม่ได้เพราะแม่ลืมนบ หรือหมอดูได้รับความสนใจในกลุ่มนักศึกษา

ปัจจัยที่ 2 ด้านเวลาที่ไม่สามารถแบ่งเวลาหรือบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสมทำให้การดำเนินชีวิตต้องรีบเร่งไปเสียทุกเรื่อง ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการจราจรที่ทำให้เสียเวลาอยู่บนท้องถนน รวมถึงเสียเวลาไปกับกิเลสจากสิ่งยั่วยุอื่น ๆ ที่ทำให้เรขาดสติใจยากขึ้นในการเลือกซื้อเดินในห้างสรรพสินค้าเป็นเวลานานๆ เราเสียเวลาไปกับสิ่งบันเทิง เสียเวลาไปกับการคุยโทรศัพท์ซึ่งบางครั้งก็ไม่ได้มีเรื่องเป็นสาระแต่เสียเวลาไปกับการเล่นเกมส์แต่ชอบแก้ตัวว่าเป็นการคายเครียดหรือใช้อินเตอร์เน็ตในทางที่ผิด ทำให้เสียเวลาต้องไปเบียดเวลาพักผ่อน เวลาพักผ่อนก็เลยไปเบียดเวลาเรียนหรือทำกิจกรรมซึ่งเรื่องเหล่านี้เกิดจากกิเลสที่ทำให้เราไม่สามารถบริหารเวลาได้อย่างเหมาะสม

ปัจจัยที่ 3 ด้านสื่อที่มีอิทธิพลต่อสังคม เพราะสื่อที่ออกมาส่วนมากเป็นสื่อที่กระตุ้นกิเลส เสนอให้เกิดความต้องการโดยเฉพาะสื่อทีวีที่เสนอแบบขาดเหตุผล การโฆษณาชวนเชื่อที่เกินจริงขาดเหตุผลในการส่งเสริมการซื้อในทางที่ดีแต่ส่งเสริมในเรื่องการชิงโชค เช่น เปิดลุ้นทอง หรือชิงโชคไปเที่ยวต่างประเทศ สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีแต่ปัญหาสังคมเริ่มต้นแต่จุดจบหลังปัญหาไม่ได้เสนอที่ชัดเจนปล่อยให้ลืมนกันไปโดยไม่เห็นผล สื่อในสังคมไทยจึงพูดได้ว่าหาแต่ประโยชน์พัฒนาแต่กิเลสส่งผลให้เกิดการปิดกั้นการตื่นรู้

ปัจจัยที่ 4 ด้านศาสนา วัตรปฏิบัติธรรมใหม่ โดยที่ศาสนายังไม่ได้พัฒนาให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุและผลในเรื่องของความเชื่อที่ถูกต้อง แต่กับมีพิธีกรรมใหม่ ๆ ที่มาจากทางศาสนาที่เน้นเรื่องความเชื่อหวังจะให้เกิดแต่ศรัทธาเพียงอย่างเดียว จนเป็นการสร้างศรัทธาที่ทำให้ขาดปัญญา ศาสนาไม่สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจในพิธีกรรมใหม่ๆ จนเป็นการเสริมประโยชน์ต่อการจัดพิธีกรรมในวัด ดังเช่น แก้วกรรม พิธีไหว้ครูตามงานวัด ที่พระสงฆ์เองเป็นเจ้าพิธี รวมถึงการสอนของพระคุณเจ้าท่านก็เน้นเรื่องธรรมแบบขาดเหตุผล ไม่สามารถเกิดการรับรู้เข้าใจได้อย่างง่าย จะมีก็พระพัฒนารุ่นใหม่ที่สร้างความเข้าใจได้ง่ายอย่างเป็นรูปธรรมแต่

ก็มีน้อย และช่องทางการสื่อสารของพระที่จะสร้างการตื่นรู้ก็มีน้อยมากเมื่อเทียบกับสื่อกิเลส ดังนั้น เมื่อฟังพระให้คิดตื่นรู้สองนาที่ แต่พบสื่อกิเลส เป็นสิบ ๆ ชั่วโมงการตื่นรู้ก็ถูกรบกวนไปด้วยกิเลสต่อไป

ปัจจัยสุดท้าย นโยบายผู้นำองค์กรและผู้นำประเทศที่ขาดการสร้างคุณธรรม ขาดการกระทำอย่างต่อเนื่องและอย่างแท้จริง ในภาพของการพัฒนาบัณฑิตจะเน้นเพียงวิสัยทัศน์ ให้ปรากฏเพียงคำว่าคุณธรรมแต่ไม่ลงสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง รวมถึงไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีเพราะการกระทำที่สะท้อนออกมาทางสื่อชี้ให้เห็นถึงการขาดคุณธรรมของผู้นำ เช่นการคอร์รัปชันโกงกินในระบบการเมือง-ราชการ จนมีคำพูดว่าโกงกินแต่มีผลงาน สิ่งเหล่านี้ก็สะท้อนให้บัณฑิตที่ยังไม่ตื่นรู้เป็นแบบอย่างว่าสามารถทำได้แม้เป็นเรื่องที่ผิด แต่สังคมยอมรับได้ ทำให้เกิดการตื่นรู้ที่ผิดว่าทำอะไรก็ได้ขอให้สังคมรับได้ของให้คนส่วนมากเลือกเรา แม้นโยบายจะเป็นโคตรประชานิยมที่ขาดอุดมการณ์ที่แท้จริง ปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดสิ่งที่สำคัญที่สุดคงเป็นเรื่องของนโยบายประเทศที่ผู้บริหารให้ความสำคัญอันลงไปสู่การขับเคลื่อนมิใช่เป็นแค่นโยบายที่เขียนไว้ในกระดาษเหมือนใบปริญญาก็ไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดการตื่นรู้ที่จะเป็นแรงหนุนสังคมไทยในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ผู้ที่จะเป็นบัณฑิตตื่นรู้ควรมีหลักการพัฒนาให้เป็นรูปธรรมอันนำไปปฏิบัติได้จริงจาก

1. การสร้างการตื่นรู้จากกิจกรรม ที่ต้องพัฒนาปัญญาธรรมโดยเริ่มส่งเสริมให้รู้จัก “การให้” พร้อมทั้งจะให้ด้วยใจจริงในการช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยความเมตตากรุณา ไม่ได้หมายความว่าต้องให้ทรัพย์สินแต่เป็นการให้หรือบริจาคแรงกาย แรงใจให้ผู้ที่เดือดร้อน เช่นการลูกให้เด็กและคนชรานั่งบนรถเมล์ การที่ลุงคนชราขึ้นลงบันได ช่วยเหลือเด็ก คนตาบอดข้ามถนน หรือไปอ่านหนังสือให้คนตาบอดฟัง แต่ที่สำคัญรู้จักการให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่น

2. การสร้างการตื่นรู้ทางความคิดที่พร้อมเปิดใจในการสานเสวนา จากการรับรู้ ความคิดเห็นและมีการตัดสินใจโดยเชื่ออย่างมีเหตุผล ไม่ปักใจเชื่อไว้อ่อนหรือมีอคติในใจ พร้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นตามสิทธิ์ด้วยความเคารพ และรักษาสีธรรมของตน

3. การสร้างการตื่นรู้ ด้วยตนเองโดยการรู้จักการเจริญสติ ทำสมาธิโดยอาจใช้การนั่งลมหายใจเข้าออก ให้สติอยู่กับลมหายใจเข้าออกตลอดเวลา หรืออาจใช้วิธี พุทโธ หรือ ยุบหนอพองหนอแล้วแต่จริตของแต่ละคน หรือเวลาทำงานให้มีสติอยู่ตลอดเวลาในการทำสิ่งนั้นๆ ตลอดเวลา

4. การสร้างการตื่นรู้ในการบริโภคสิ่งที่เป็นประโยชน์ ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ โดยเลือกที่จะซื้อ ใช้ของที่จำเป็นโดยคำนึงถึงคุณภาพ ราคา และความเหมาะสมพร้อมใช้ด้วยความประหยัดพอสมควร เช่นการบริโภคผักปลอดสารพิษ หรือผลไม้ที่จำเป็น

5. การสร้างการตื่นรู้ในการใช้ทรัพยากรของประเทศ ของโลกอย่างประหยัด มีเหตุผลและคุ้มค่า เช่นการใช้น้ำประปาเท่าที่จำเป็น ใช้ไฟฟ้าตามความเหมาะสม โดยมีได้คิดเราใช้เราก็กู้เงินหรือเราจ่ายเงินให้

มหาวิทยาลัยนักศึกษามีความสามารถใช้น้ำใช้ไฟอย่างไรก็ได้ซึ่งเกินความต้องการหรือความจำเป็น ซึ่งถือเป็นความคิดที่ขาดการตื่นรู้และโดยขาดจิตสาธารณะเรื่องสิ่งแวดล้อม

6. การสร้างการตื่นรู้ในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธาที่เกิดปัญญาตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของประเทศ ภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถูกต้อง เช่นงานบุญงานบวชไม่ควรมีการดื่มสุรา ซึ่งให้เห็นถึงเวรกรรมหรือโทษที่ได้รับจากการดื่มสุราทันทีคือการเมาพุดไม่รู้เรื่องเสียเงินค่าสุรา ถูกคนดูถูกด่าพ้อ หรืออาจเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ เป็นต้น

7. การสร้างตื่นรู้ในการทำมาค้าขายและใจ คือการกระทำที่ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อนและคนอื่นเดือดร้อนเช่นสอนให้เด็กทำความดี คือการแปลงพันทุกวัน ให้นักศึกษาทำความดี คือการแต่งกายที่ถูกระเบียบเรียบร้อยประพฤติตนมีวาจาเหมาะสมคือความดี เป็นต้น

การตื่นรู้จะต้องส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจด้วยใจและเกิดการพัฒนาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเป็นพฤติกรรมนิสัยหรือเป็นจิตวิญญาณเป็นปัญญาตื่นรู้

สรุป

สังคมไทยสามารถสร้างบัณฑิตตื่นรู้ได้ง่าย จากหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยศีล สมาธิ และปัญญา โดยสามารถพัฒนาปัญญาทางธรรมเสริมให้ปัญญาทางโลก ทำให้เกิดสติตื่นรู้ อันนำไปสู่ความรู้ที่แท้จริงคือ การรู้ที่สามารถใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อตนเองและสังคม ด้วยใจบริสุทธิ์ มีเมตตา กรุณา และศรัทธาตามคำสอนในพระพุทธศาสนา การพัฒนาการตื่นรู้บัณฑิตของสังคมไทย ต้องพัฒนาให้เป็นรูปธรรมโดยเริ่มด้วยการพัฒนาสติ สร้างความเข้าใจให้ชัด ซึ่งสามารถใช้สติปัญญาทั้ง 4 ส่งเสริมคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการให้เข้าถึงศีล สมาธิ และปัญญา ในการดำเนินชีวิต เช่นโครงการบัณฑิตอาสาฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมโลก สุดท่ายเรื่องการคบเพื่อนที่ดีอันเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้เกิดการตื่นรู้ในการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนานตนเองและช่วยเหลือสังคมเท่าที่จะทำได้ด้วยจิตอาสา จากการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยปาฏิหาริย์แห่งการตื่นรู้อยู่เสมอ เมื่อพัฒนาบัณฑิตให้เกิดการตื่นรู้ได้ ก็น่าจะพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมตื่นรู้ได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกษม วัฒนชัย, องคมนตรี. (2551). *การจัดการการศึกษาเพื่อการพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ส. เจริญการพิมพ์.
- พระจรัสพจน์ สมจาโร. (2547). *คนพาลและบัณฑิตในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคม: ศึกษากรณีตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2554). *พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.buddhismth.com/index.php?> [20 มกราคม 2554].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พระพุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. (2540). *มังคลัตถทีปนีแปลเล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- วศิน อินทสระ. (2554). *การพัฒนาชีวิตเพื่อความสุขในปัจจุบัน*. เรือนธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.ruendham.com/book_detail.php?id. [20 มกราคม 2554].
- วิทยาการ เชิงกุล. (2554). *วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/>, [20 มกราคม 2554].
- ส. ศิวรักษ์. (2550). *ค้นร่องรอยจริยศาสตร์ บทพิจารณาว่าด้วยธรรมและธรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศีกษิตสยาม.